

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

125:4. 2005

Politikens genusgränser

Josefin Rönnbäck, *Politikens genusgränser. Den kvinnliga rösträttsrörelsen och kampen för kvinnors politiska medborgarskap 1902–1921*, Diss, Bokförlaget Atlas, Stockholm 2004. 405 s.

Jag skall börja denna recension med att gå direkt till slutet. Det absolut viktigaste i en avhandling är de resultat den leder fram till. Vad är det vi vet idag som vi inte visste förut? Josefin Rönnbäck's avhandling *Politikens genusgränser* handlar om LKPR, Landsföreningen för kvinnans politiska rättigheter, och dess arbete perioden 1902–1921. Och det är två huvudsakliga resultat som kommer fram i boken: (i) LKPR's arbete var en *nödvändig* men inte tillräcklig förutsättning för att kvinnor till slut erhöll rösträtt och valbarhet på samma villkor som män 1919/1921, (ii) demokratiseringsprocessen innebar att det uppstod *en ny syn på rösträtt och politik* det vill säga vad som var politik och hur politik kunde och borde bedrivas (s 269, kursivering i original).

Detta är två intressanta och viktiga slutsatser. Den första handlar om processen bakom införandet av allmän och lika rösträtt och den andra om reformens konsekvenser. Jag skall återkomma till en diskussion om hållbarheten. Men först skall jag säga något om hur författaren gått tillväga för att nå dessa resultat.

En feministisk analys av medborgarskap

Det teoretiska ramverket i avhandlingen utgörs av en diskussion om medborgarskap. T H Marshalls klassiska teori från 1950-talet tillbakavisas. Marshall skiljer mellan civilt medborgarskap (rätten till sin egen person), politiskt medborgarskap (rösträtt och valbarhet) och socialt medborgarskap (tillgång till ekonomiska trygghetssystem exempelvis via en välfärdsstat).

Vad Marshall också gör är att han kopplar medborgarskapets utveckling till en demokratiseringsprocess. Undan för undan har våra västerländska samhällen blivit mer demokratiskt utvecklade. Det har möjliggjort ett mer fullödigt eller fördjupat medborgarskap. Starten för denna utveckling sätter Marshall ungefär till 1700-talet. Den mekanism som satte igång utvecklingen var, om man skall särskilja en mekanism framför andra, framväxten av den liberala marknadsekonomin.

Detta är en förenklad framställning av Marshalls tänkande. Den poäng som görs i avhandlingen är att Marshalls teori varit genusblind. Hans sätt att beskriva demokratins utveckling och medborgarskapet fångar inte in de skilda villkor som rätt, och delvis fortfarande råder, för kvinnor och män. Feministiska kritiker menar att mäns möjligheter att agera i offentligheten bygger på ett sexuellt kontrakt, en genusarbetsdelning, där kvinnor förväntas ha huvudansvaret för arbetet i hemmet och familjen.

Det alternativa ramverk som utvecklas i avhandlingen plockar in ytterligare en dimension. Marshall problematiserar relationen mellan staten och individen men inte relationen mellan individer *inom* en stat – i det här fallet individer som å ena sidan är kvinnor och individer som å andra sidan är män. Josefin Rönnbäck menar att den tidigare forskningen helt enkelt missat att kvinnor själva var viktiga pådrivare. Avhandlingen målar upp ett triangeldrama mellan kvinnor (LKPR), män (politiska partier) och staten (riksdag och regering).

Ganska snart släpper dock författaren taget om Marshalls teori och man kan säga att på analytisk nivå är poängen att LKPRs organiserade kamp för kvinnors politiska rättigheter kan användas som en lins för att syna såväl politikens genus som demokratiseringsprocessens grundläggande genusstruktur.

Design och material

Till sitt upplägg är avhandlingen en fallstudie av LKPR. Innan vi kommer så långt har dock författaren gjort ytterligare ett val och det är att avgränsa undersökningen till Sverige. Valet av Sverige som fall diskuteras egentligen inte, däremot motiveras valet av LKPR. LKPR var den enda organisation som enbart hade frågan om kvinnors politiska rättigheter på sitt program. Dessutom var LKPR rent medlemsmässigt en stor organisation. När den var som störst hade föreningen över 17 000 medlemmar och organiserade mer än 200 lokalföreningar spridda över landet. Det viktigaste argumentet för författaren är dock att LKPR genom sin medvetna särorganisering blir ett särskilt användbart instrument i syfte att blottlägga annars svåråtkomliga mönster.

Det primärmaterial som används i avhandlingen är LKPRs organisatoriska och tryckta material. Den prioritering som författaren gjort är att sätta centralt material framför lokalt och även officiellt tryck framför exempelvis personarkiv. Med ett sådant urval finns det risk att historieskrivningen blir tillrättalagd. Men detta problem är författaren medveten om och med facit i hand framstår inte denna risk som något större problem. Det kan tilläggas att de kvinnor som var aktivt inom LKPR var mycket medvetna om sin egen historiska roll. Uppräknningen längst bak i avhandlingen ger vid handen att det varit frågan om ett omfångsrikt material.

Resultaten

Tidigt i boken klargörs utgångsläget för LKPRs verksamhet. Sedan 1862 hade kvinnor rösträtt på kommunal nivå. Den första motionen i riksdagen om kvinnlig rösträtt kom år 1884. Men det var först år 1902 som frågan om kvinnlig rösträtt väcktes på allvar. Skildringen av frågans behandling i riksdagen visar att motståndet sakta men säkert bröts ned: 1907 övergav socialdemokraterna sitt motstånd, 1908 liberalerna och 1909 var andra kammaren vunnit. Författaren skiljer mellan olika typer av motstånd och det principiella motståndet, till skillnad från ett

vänta-och-se-motstånd (tillsvidaremotstånd), var det som var svårast att knäcka. Det principiella motståndet var djupt förankrat bland högermännen i första kam-maren och hårdnade dessutom över tid.

Boken innehåller åtta empiriska kapitel som skildrar LKPR. Det är svårt att dra någon glasklar gräns mellan form och innehåll, men fyra av kapitlen handlar mer om organisatoriska frågor som internt beslutsfattande, typ av organisering etce-tera. Analyserna i dessa delar visar bland annat att LKPR i praktiken var en min-dre demokratisk organisation än vad man kunnat förvänta sig. I realiteten var det en liten kärntrupp av liberala medelklasskvinnor som styrde. Analyserna visar också att det inte var självklart att män skulle utestängas. Organisationen valde dock till slut särorganisering på grundval av argument som att det var viktigt att visa att kvinnor verkligen var kompetenta att agera och företräda sig själva på den politiska arenan. Ett ytterligare skäl till särorganisering var att kvinnorna inte vil-le överröstas av män. Sympatiskt inställda män kunde istället engagera sig i MF-KPR – Männens förening för kvinnans politiska rättigheter.

Analysen visar att LKPR, trots särorganisering, var tämligen samarbetsinrik-tad. Josefin Rönnbäck menar att de valde partipolitik (samarbete) snarare än kon-frontation (kvinnopolitik) till skillnad från till exempel den amerikanska röst-rättsrörelsen NAWSA.

De övriga empiriska kapitlen handlar om frågor som mer kan sägas röra inne-håll: Vilka var de grundläggande idéerna? Vilken roll hade folkbildningen? Fanns det ett maternalistiskt inslag? Detta är några exempel på frågor som berörs.

De viktigaste resultaten från denna del är att LKPR bidrog till att "församhäl-leliga" kvinnor genom att upplysa dem om valskick och politikens procedurer samtidigt som de bidrog till att "förkvinliga" samhället genom att ta upp och dri-va sociala frågor. Demokratiseringsprocessen fick således viktiga konsekvenser utöver det att rösträtt och valbarhet för såväl kvinnor som män infördes. Det konstruerades ett särskilt kvinnligt medborgarskap som lyckades förena "manli-ga" rättigheter, som rätten till politiskt deltagande, med ett kvinnligt genus vars grundbult var maternalism/moderskap. Man kan säga att såväl medborgarskapet som själva politiken *bekönades*.

Avhandlingens slutsatser har jag redan varit inne på men det kan tilläggas att de innebär att ett aktörsperspektiv lyfts fram. Bidraget i avhandlingen handlar inte om att direkt tillbakavisa tidigare forskning, som mer betonat strukturella förhållanden, utan att komplettera den. På den här punkten är dock texten myck-et tydlig: Aktörsperspektivet är absolut nödvändigt för att förstå införandet av den kvinnliga rösträtten. Josefin Rönnbäck uttrycker det som att det var röst-rättskvinnornas "stora bedrift" att kvinnorösträttsfrågan togs upp på två partiers program (socialdemokraterna och liberalerna) och att dessa partier började agera i frågan (s 268).

Risk för att LKPRs betydelse överskattas

Josefin Rönnbäcks avhandling ger en mångfacetterad bild av LKPRs arbete, vilket är bra. Problemen uppstår när hon spetsar till sina resultat och drar mer omfattande slutsatser. Jag skall börja med att kritiskt diskutera den första av författarens två slutsatser, den som handlar om LKPRs arbete som en *nödvändig* förutsättning för att kvinnor till slut erhöi rösträtt och valbarhet på samma villkor som män.

Frågan är vad en sådan slutsats egentligen innebär: Skall den tolkas som att kvinnlig rösträtt inte alls hade införts utan LKPRs insats? Eller som att tidpunkten fördröjts? Jag hade önskat en mer utvecklad diskussion om detta. Min kritik går inte ut på att författaren nödvändigtvis har fel, men att hon lägger upp sin undersökning på ett sätt som gör att LKPRs insatser konsekvent riskerar att överdrivas.

När det gäller brister i den teoretiska förankringen så handlar det om att det internationella samfundets betydelse i stort sett lämnats utanför. I den viktiga artikeln "The Changing Logic of Political Citizenship. Cross-National Acquisition of Women's Suffrage Rights, 1890–1990" av Francisco Ramirez, Yasemin Soysal & Suzanne Shanahan i *American Sociological Review* (1997) diskuteras vad som kan kallas för en diffusionsteori.

Det Francisco Ramirez med flera gjort är att de samlat in data för 133 fall av införande av kvinnlig rösträtt under 100 år. De visar att man kan se två tydliga perioder. Före 1930 hade inhemska organisationer som LKPR en påvisbar effekt, men efter 1930 var effekten av inhemska organisering i stort sett lika med noll. Men, och det är den viktiga poängen, inte ens före 1930 var förekomsten av inhemska organisationer som arbetade för kvinnlig rösträtt den mest avgörande faktorn.

Tankegången i diffusionsteorin ser ut så här: Kvinnlig rösträtt är en viktig beståndsdel i en internationell kamp/tävlan om att framstå som "modern" eller "civiliserad". De stater som först inför kvinnlig rösträtt är de som på olika sätt har behov av att markera något nytt, ett oberoende. Därefter sprids detta med en egen inneboende logik (diffusion). Viktiga faktorer är staternas egen självbild och vem de vill vara i de andra internationella aktörernas ögon. Det är rimligt att anta att även Sverige var påverkat av ett starkt externt förändringstryck.

Men bristerna finns inte bara i den teoretiska modellen. Det finns åtminstone ett viktigt ifrågasättande man kan göra av materialhanteringen. Det gäller slutsatsen att det var rösträttskvinnornas verksamhet som gjorde att socialdemokraterna och liberalerna ändrade hållning. Här hade jag önskat mig en självständig analys av material som ligger utanför LKPRs kontroll.

Den forskning som används som belägg är Christina Carlssons arbete (1982 och 1986). Men läser man hänvisningarna i Josefin Rönnbäcks avhandling (not 35 i kapitel 2) mer noggrant så handlar Christina Carlssons undersökning endast om

socialdemokraterna och slutsatsen hon drar är att deras linje *delvis* följde av kvinnors påtryckningar.

LKPR som medskapare av dagens genusordning?

Den bild som framkommer i avhandlingen är att LKPR var en organisation som var bestämd på en punkt: Kvinnlig rösträtt skulle införas och det så snart som möjligt. I det arbetet lyfte LKPR fram att politik även handlade, borde handla om, kvinnors specifika erfarenheter. Delvis kan detta ses som en strategi, men delvis också som ett mål i sig. Konsekvensen blev dock just en beköning.

Även i dessa delar kan man förstås vara kritisk och fråga vad som egentligen skall tillskrivas LKPR och vad som skall tillskrivas andra faktorer. Men när det gäller avhandlingens andra huvudsakliga slutsats, att det uppstod en ny syn på rösträtt och politik, verkar det som att den internationella forskningen ger gott stöd till tanken att en rörelse av LKPRs typ varit en betydande pådrivare. Bland annat har undersökningar från USA visat att det i stort sett krävdes ett maternalistiskt inslag för att kvinnor skulle mobiliseras på bred front.¹ I de amerikanska delstater där förkämparna för kvinnlig rösträtt mer renodlat fokuserade på argument om rättvisa var medlemskarorna betydligt mindre.

I analysen av demokratiseringsprocessens konsekvenser fungerar LKPR som den lins organisationen var tänkt att utgöra. Vi får ett instrument där mekanismerna bakom beköningen synliggörs. Vad som grundläggs är en dubbelhet mellan å ena sidan kvinnlig/manlig politik och å andra sidan strategin särorganisering/samorganisering. Det är också en viktig poäng i avhandlingen att förändringarna var relativt avgränsade till den politiska sfären. LKPR utmanade inte de etablerade könsidentiteterna eller den grundläggande samhällliga genusordningen.

Den beköning som grundlades i demokratiseringsprocessen har levt kvar långt efter LKPRs upplösning 1921. Även idag är diskussioner om kvinnopartier aktuella. Det finns fortfarande mönster av kvinnligt och manligt såväl i den svenska riksdagen som på andra håll. I Josefin Rönnbäcks avhandling blir det uppenbart att det finns strukturer som tvingar kvinnor att spela spel de inte själva valt. Och att metoderna delvis måste anpassas efter läget. Det var för att det fanns ett motstånd som LKPR över huvud taget påbörjade sin verksamhet. Men det är också uppenbart att organisationer med emanciperande syfte kan bidra till att stärka vissa inslag som riskerar att slå emot dem själva – i det här fallet mot kvinnor som grupp. Det är en tanke som förföljer en genom läsningen, att LKPRs agerande faktiskt kan ha bidragit till att befästa vissa genusstrukturer i samhället.

Undersökningen ger upphov till flera frågor att arbeta vidare med: Vad betyder denna tidiga beköning av politiken på litet längre sikt? Hade vi idag haft en annan genusordning om LKPR agerat annorlunda? Hur ser det ut i andra länder? Vi vet

1. Holly J McCammon, "Stirring Up Suffrage Sentiment. The Formation of the State Woman Suffrage Organizations, 1866–1914", *Social Forces* 2001:80.2.

ju att Sverige har en av de högsta nivåerna på kvinnorepresentation i världen, och har haft det under lång tid. Är det beköningen som möjliggjort detta? Alternativet till beköning hade kanske varit att stå utan en hög andel kvinnliga politiker i dagens situation. Här finns en grund för ett spännande fortsatt samarbete mellan historiker och statsvetare, inte minst i komparativt perspektiv.

Avslutande synpunkter

Det jag uppskattar mest i avhandlingen är att den levandegör en period i vår historia som tidigare saknat god täckning. En styrka i boken är att man kommer kampen för den kvinnliga rösträtten väldigt nära. Det är en levande beskrivning där författaren inte väjer för motstridigheter och mindre smickrande resultat. Men för att återkomma till slutsatserna hade jag önskat att prövningen av LKPRs betydelse varit mer rigorös. Hittills har jag mest berört förhållandet till det internationella samfundet. Men samma typ av resonemang gäller också LKPRs betydelse i förhållande till andra inhemska aktörer som den socialdemokratiska kvinnorrörelsen – LKPR var liberalt präglad – eller Fredrika Bremerförbundet.

Historien är förvisso inte någon gigantisk experimentverkstad där vi kan laborera med olika faktorer som vi vill. LKPR har de facto funnits. Deras aktiviteter försiggick de facto under den period då Sverige demokratiserades. Men att två företeelser existerar samtidigt innebär inte att vi har ett belägg för att den ena, LKPR, ger den andra, införandet av allmän och lika rösträtt. Men även utan experiment går det att skapa rimliga referensramar till sin tolkning. Efter avslutad läsning står man nu ganska tomhänt när det gäller att bedöma om LKPR hade *viss* eller *stor* betydelse, vilket är synd. De viktiga och intressanta slutsatserna förlorar därmed tyngd.

Sean Lang har skrivit en intressant artikel om de brittiska suffragetterna. Lang hävdar att det skall ses som ett misslyckande från kvinnorrösträttsrörelsens sida att den kvinnliga rösträtten *inte* infördes 1914 i England. Lang skyller fördröjningen på att den brittiska rörelsen var alldeles för militant.² Man kan knappast beskylla LKPR för att ha varit militanta. Men parallellen är värd att dra: Var det ett misslyckande från LKPRs sida att kvinnlig rösträtt i Sverige inte infördes före första världskriget? Redan 1909 hade man ju andra kammaren med sig. Det lades en proposition i frågan 1912. I Finland infördes kvinnlig rösträtt 1906 och i Norge och Danmark 1915. Här fick vi dock vänta ända till 1919/1921. En sådan motbild hade exempelvis kunnat bidra till att ge undersökningen fastare kontur.

Lena Wängnerud*

2. Sean Lang, *Parliamentary Reform, 1785–1928*, London & New York 1999.

*Fakultetsopponent